

ЦИБУЛЬСЬКИЙ

Валерій,

канд. іст. наук, доцент кафедри
українознавства Національного
університету водного господарства та
природокористування

tiger52813@meta.ua (м. Рівне)

КИЇВСЬКИЙ ГІДРОМЕЛІОРАТИВНИЙ ІНСТИТУТ НА ПОЧАТКУ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті розглянута історія Київського гідромеліоративного інституту в період від нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз до окупації Києва. Джерельною базою дослідження є, в першу чергу, документи Державного архіву Рівненської області і музею історії Національного університету водного господарства та природокористування. Наприкінці червня – в першій половині липня 1941р. інститут продовжував функціонувати. Студенти проходили виробничу практику в різних місцях України, а частина їх виконувала завдання військового відомства. В той же час відбувалася мобілізація співробітників і студентів 2 і 3 курсів до Червоної армії, а старшокурсники, які не підлягали мобілізації, намагалися будь-яким чином туди потрапити. З наближенням ворога до Києва студенти брали участь в будівництві захисних укріплень, а пізніше стали бійцями батальйону народного ополчення під керівництвом директора інституту Євдокима Горецького. Більшість з них попала в оточення і загинула або ж опинилася в таборах для військовополонених.

Репресії з боку радянських каральних органів, які носили масовий характер у 30-ті роки, продовжувались і після нападу Німеччини на СРСР. Були проведені арешти людей за заздалегідь підготовленими списками. Значна частина їх була розстріляна в Биківнянському лісі. Серед викладачів і студентів гідромеліоративного інституту, заарештованих органами НКВС, був відомий вчений, учень Євгена Оппокова, Анатолій Огієвський.

Архівні документи спростовують твердження радянських істориків про евакуацію навчального закладу до Алма-Ати. Адже переважна більшість викладачів і багато студентів залишились в Києві до приходу нацистів. Збережена була й матеріально-технічна база інституту. Для того, щоб вижити і зберегти навчальний заклад в умовах окупації, викладачі спочатку працювали над науковими темами, затвердженими представниками Німеччини, а пізніше відновили навчання студентів.

Ключові слова: евакуація, ополчення, репресії, А.В.Огієвський, Червона армія, інститут.

KYIV HYDROMELIORATION INSTITUTE AT THE BEGINNING OF THE GERMANY – SOVIET WAR

The article considers the history of the Kyiv Hydromelioration Institute in the period from the attack of Nazi Germany on the Soviet Union to the occupation of Kyiv. The source base of the study is, first of all, the documents of the State Archives of Rivne region and the Museum of History of the National University of Water and Environmental Engineering. The institute continued to operate at the end of June and in the first half of July 1941. Students undertook an internship in various parts of Ukraine, and some of them performed the tasks of the military department. At the same time there was a mobilization of employees and 2nd and 3rd year students to the Red Army, and the senior students who were not subject to mobilization, tried to get there in any way. As the enemy approached Kyiv, students took part in the construction of defensive fortifications, and later became soldiers of the battalion of the People's Militia under the leadership of the director of the institute Yevdokym Horetskyi. Most of them were surrounded and died or ended up in POW camps.

The repression by the Soviet punitive authorities, which was widespread in the 1930s, continued after the German attack on the USSR. Arrests were made on the basis of pre-prepared lists. Many of them were shot in the Bykivnia forest. Teachers and students of the hydromelioration institute arrested by the NKVD included a well-known scientist, a student of Yevhen Oppokov, Anatolii Ohiiivskyi.

Archival documents refute claims of Soviet historians about the evacuation of the institute to Alma-Ata. After all, the vast majority of teachers and many students remained in Kyiv until the arrival of the Nazis. Material and technical resources of the institute were also saved. In order to survive and keep the institute under occupation, the teachers first worked on scientific topics approved by the representatives of Germany, and later resumed the education of students.

Key words: *evacuation, people's militia, repression, A.V.Ogievsky, Red Army, institute.*

Київському гідромеліоративному інституту (нині – Національний університет водного господарства та природокористування) у 2020 р. виповнилося 105 років. Початковий період його діяльності, від заснування у

1915 році Київського гідромеліоративного сільськогосподарського училища, отримав висвітлення у працях Віктора Вергунова [1] та Єви Філіпович [2]. Окремі аспекти, пов'язані із засновниками училища та їх подальшою долею в еміграції після встановлення більшовицької влади в Україні, знайшли відображення в статті Віктора Грома та Валерія Цибульського [3]. Заслуговують на увагу “Хроніки” Є.О.Філіпович, де дуже детально розглянуті різні аспекти діяльності Київського гідромеліоративного інституту (далі – КГМІ) у 1930 і 1931 рр. [4]. Щодо діяльності інституту в період від нападу Німеччини до окупації Києва, то будь-які публікації відсутні.

Враховуючи вище наведене, автор ставить завдання, використовуючи документи музейного фонду Національного університету водного господарства та природокористування (далі – НУВГП) , а також архівів (в першу чергу – Державного архіву Рівненської області), дослідити діяльність Київського гідромеліоративного інституту в червні – вересні 1941 року: проходження студентами практики, виконання завдань Військового відомства, мобілізація до Червоної армії, репресії з боку органів НКВС, участь у народному ополченні, ситуація в інституті на початку німецько-нацистської окупації Києва та залучення викладачів до виконання наукових досліджень.

У перші ж дні після нападу Німеччини на СРСР розпочалась мобілізація працівників та студентів КГМІ до лав Червоної армії. Вже 22 червня вибули з інституту завідувач кафедри основ марксизму-ленінізму доцент Бабенко Ф.М., шофер Загуменний Д.О. і 4 студенти гідромеліоративного факультету(далі – ГМФ), 23 червня – 5 співробітників інституту, 24 червня – 3 викладачі фізкультури, 27 червня – 4 студенти ГМФ [5].

Репресії з боку сталінського режиму, які носили масовий характер у 30-ті роки, продовжились і під час війни. Вже 22 червня 1941 року органи державної безпеки Київської області провели арешти так званих “сумнівних” осіб за заздалегідь підготовленими списками. Наступного дня на місця була

розіслана директива наркома держбезпеки СРСР В.Меркулова, в якій наказувалося “розглянути справи на всіх, арештованих органами НКДБ, і скласти списки на тих, кого вони вважають доцільним розстріляти” [6]. Лише по Києву підлягали розстрілу 524 чол. [7].

Репресії не обійшли і гідромеліоративний інститут. З 23 червня було звільнено зав. кафедри гідравліки доц. І.В. Журавля “як заарештованого органами НКВС”, а з 26 червня – з таким самим формулюванням зав. кафедри гідрології проф. А.В. Огієвського, доцента кафедри геодезії Й.Ф. Савицького, викладача кафедри іноземних мов С.А. Шлигіну, студента А.С. Гірченка [8]. Слід зазначити, що Ілля Журавель після війни буде працювати в інституті на тій же посаді, що й до арешту. У Державному архіві Рівненської області Єва Філіпович виявила інформацію про Йосипа Савицького, який після звільнення Києва від нацистів отримав довідку про роботу в КГМІ з 1.09.1930 р. до 1.07.1941 р [9]. Як склалася доля Шлигіної та Гірченка, нам не вдалося з’ясувати. В усякому разі, у списках розстріляних у Києві на початку війни їхні прізвища відсутні [10].

Щодо А.В. Огієвського, то він за кілька днів до арешту був відряджений до Ленінграду для участі в роботі II сесії науково-технічної Ради Головного управління гідрометслужби, і мав повернутися до Києва 28 червня [11]. Але напад Німеччини змінив плани, і Анатолій Володимирович повернувся раніше до Києва, де 25 червня був заарештований у власній квартирі за підозрою у шпигунській діяльності за доносом старшого інженера відділу вишукування та проектування Управління шосейних доріг НКВС УРСР А.П. Андрєєва [12]. Останнього звинуватили як активного учасника правотроцькістської організації, котрого завербували “для шпигунської діяльності на користь німецької та польської розвідок, яким він і передавав секретні матеріали”. Виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР від 27 вересня 1938 року винесла вирок А.П.Андрєєву – “розстріл з конфіскацією всього особисто йому належного майна” [13].

А.В. Огієвського ще у 1937-1938 рр. чотири рази викликали органи держбезпеки, де він давав пояснення з приводу обвинувачень. Адже окрім свідчень А.П. Андрєєва в біографії Анатолія Володимировича було кілька фактів, які робили його досить вразливим перед співробітниками органів НКВС: дворянське походження; перебування (хоча й півтора тижневе) у війську гетьмана Скоропадського; участь у війні на боці «білої армії» Денікіна; закордонне відрядження восени 1927 року до Німеччини, Австрії, Франції; близькі стосунки з акад. Євгеном Оппоковим, який був звинувачений в контрреволюційній діяльності та розстріляний 11 листопада 1937 року в Биківнянському лісі (інформація О.Г. Луговського про те, що Є. Оппоков “1 сентября 1938 г. умер”, не відповідає дійсності) [14]. До того ж, Анатолій Володимирович мав недоброзичливців серед науковців, оскільки він пізніше напише: “Я, напевне, єдиний в СРСР гідролог, який доволі багато приділяв уваги критичному аналізу робіт та пропозиціям інших дослідників; більшість наукових працівників намагаються утримуватися від критики інших авторів, не бажаючи псувати “добросусідських стосунків” [15]. Його племінниця Ія Огієвська називає ще одну із можливих причин доносу, а саме – заздрість до успіхів вченого, який займав важливі керівні посади і готував фундаментальну працю на здобуття Сталінської премії [16]. В усякому разі, немає причин сумніватися, що він знаходився під пильним контролем і був у списку “сумнівних” осіб.

2 липня 1941 року А.В. Огієвський був евакуйований до Новосибірська, де майже два роки перебував під слідством у в'язниці №1 [17]. В архівах НКВС збереглися протоколи допитів від 8, 22 і 25 серпня 1941 року, де він категорично заперечує звинувачення, вважаючи свідчення А.П. Андрєєва наклепницькими [18]. В умовах війни, коли Червона армія після перемоги під Сталінградом готувалась до наступу, бракувало фахівців-гідрологів, які б давали прогнози і висновки щодо форсування річок. Не без втручання і вказівок згори, а саме начальника Головного управління гідрометеорологічної служби генерал-майора Є.К. Федорова, справу А.В. Огієвського було переглянуто*. 20 травня 1943 року була затверджена “Постанова про припинення кримінальної справи стосовно А.В.Огієвського” [19], підготовлена начальником слідчої групи НКВС ст. лейтенантом Ривкіним (до речі, це той самий слідчий, який затверджував вирок про розстріл П.А. Андрєєва). 23 травня Анатолій Володимирович був звільнений і працював науковим консультантом Гідрометслужби Сибірського військового округу [20]. Лише взимку 1944 року він нарешті повертається в Україну. Ія Огієвська зазначає: “Незважаючи на те, що...Київ був закритим містом з обмеженням в'їзду та проживання, наказом начальника Головного управління гідрометеослужби Червоної армії Є.К. Федорова за № 58 від 11 лютого 1944 року, А.В. Огієвський був призначений начальником Гідрологічної обсерваторії Управління гідрометеослужби Київського військового округу” [21].

Відбудеться повернення вченого до інституту гідрології та гідротехніки АН УРСР, а також до Київського гідромеліоративного інституту, де він знову очолить кафедру гідрології. Але арешт та перебування під слідством, по-перше, погіршили здоров'я вченого, по-друге, викликали недовіру та підозру з боку керівних органів. Адже Анатолія Володимировича двічі висували на здобуття звання члена-кореспондента Академії наук і обидва рази його не

затверджували. Все це привело до кількох інфарктів, а від останнього видатний вчений помер 3 квітня 1952 року.

Повертаючись до подій в інституті на початку радянсько-німецької війни, потрібно відзначити, що частина студентів, яка вчасно не отримала повідомлення про прибуття до Києва, продовжувала проходити виробничу практику, за результатами весняної сесії призначались стипендії, створювалися комісії для здачі кандидатських екзаменів аспірантами тощо. Оскільки КГМІ володів унікальним та різноманітним інструментарієм (теодоліти Вільда, планіметри Амслера-Кораді, нівеліри Вільда і Цейсса), інститут за завданням Військового відомства ще до нападу Німеччини надіслав у різні місця України 51 студентську польову партію для знімання та розмічування аеродромів [22]. У той же час продовжувалась мобілізація до Червоної армії працівників інституту і студентів. Була додатково створена ще одна група самозахисту, до складу якої 25 червня увійшла ланка медико-санітарного зв'язку (препаратор П.Н. Шабуня, лаборант З.М. Сніцар). Згідно Наказу № 130 по КГМІ від 28.06.1941 року 44 студентів (серед них майбутній аспірант проф. Огієвського – Йосип Железняк) відрядили на будівництво оборонних укріплень [23].

Студентки торфомеханічного факультету, які проходили практику в районі Димера (Київська обл.), проявили мужність та героїзм. Коли недалеко від їхньої бази наприкінці червня здійснив посадку ворожий літак і з нього вийшли озброєні льотчики, дві дівчини діяли дуже рішуче, відібрали зброю і під конвоєм інших студентів повели полонених в Димер, де здали бійцям винищувального батальйону. Пізніше виявилось, що екіпаж, серед якого були чехи, скинув бомби в Дніпро і здійснив посадку, щоб здатися радянським органам.

Оскільки ворог наближався до столиці України, передбачалася евакуація навчального закладу. Згідно Наказу № 141 по КГМІ від 7 липня 1941 року робота інституту припинялась [24]. А вже з 21 липня, до особливого розпорядження уряду щодо початку занять в інституті, залишався лише

обслуговуючий персонал: головний бухгалтер, помічник директора з господарської частини, комендант гуртожитку, прибиральниці, охоронці, шофер, двірник. Вони ж крім своєї основної роботи були зобов'язані охороняти приміщення від пожежі у випадку бомбардувань міста. Останній Наказ про призначення помічником заступника директора з навчальної і наукової частини Птушинського Г.А. за підписом директора Є.І. Горещького датується 14 вересня 1941 року [25].

З листа Й.А. Железняка в оргкомітет інституту відомо, що студентів 5-го курсу повідомили про те, що вони самі мають їхати для продовження навчання до Воронежа, або ж до Ташкента. Директор Євдоким Горещький проінформував автора листа, що Наркомат землеробства поспішно евакуювався і забув про інститут, не виділивши грошей і не давши вказівок, куди переводити студентів [26]. У розмові із завідувачем музею історії НУВГП Є.О. Філіпович 16 червня 2000 року випускник КГМІ Олександр Подласов розповів, що викладачі та студенти даремно три доби пробули на залізничному вокзалі, сподіваючись на відправлення. За кожним ящиком, де знаходилось необхідне для навчальної та наукової роботи обладнання, були закріплені відповідальні. Але евакуації так і не відбулося.

Значна частина п'ятикурсників вступила добровольцями в Червону армію, хоча студенти 4 і 5 курсів не підлягали мобілізації. Більше того, їм прийшлося йти на різні хитрощі, щоб потрапити до війська. Був випадок, коли кілька студентів пішли провести до воєнкомату ст. викладача з військової підготовки майора В.Д. Ткача, якого мобілізували до Червоної армії. І вже при прощанні з ним їм прийшло на думку скористатись його протекцією, щоб потрапити до війська. Через 30 хв. вони, за словами Антона Скульбашевського, вже стояли в строю. У Антона всі речі і документи, окрім комсомольського квитка, залишилися в гуртожитку [27]. Підтверджує цю інформацію Борис Зиглін, який називає ще прізвища Гладишка і Білоненка. Він уточнює, що їх участь у бойових діях розпочалася у 289-ій дивізії, що входила в 26 армію [28]. Забігаючи наперед, додамо, що Скульбашевський

завершить війну в чині полковника і отримає 18 нагород, серед яких є нагороди і від інших держав (ордени “За звільнення Чехословаччини” і “За відродження Польщі”)**. Бажаючих взяти участь в боях проти ворога вистачало. Група в кількості 17 студентів гідромеліоративного факультету прийшла 14 липня на збірний пункт по вул. Саксаганського і прилаштувалася до колони мобілізованих. Так студенти опинилися у стрілецькому полку №1046 Київської дивізії. Ще одна група однокурсників опинилася в полку №1048 у складі тієї ж дивізії [29].

На початку серпня розпочалися бої в районі Канева, в яких загинуло кілька студентів КГМІ. Серед них Юрій Бочков і Олексій Боляновський. Після відступу на лівий берег Дніпра в другій половині серпня підрозділи дивізії попали в оточення. До останньої можливості бився сталінський стипендіат, боєць Комсомольського батальйону під час радянсько-фінської війни Яків Рабінович. Не бажаючи потрапити в полон, він застрілювався. Йосип Железняк отримав поранення в ногу. Його врятував колега по alma mater Ігор Рубін, який зробив перев’язку, допоміг вибратися з поля бою, доніс до двоколки і потурбувався про негайну евакуацію в медсанбат [30]. Пізніше Й. Железняк дізнається, що Ігор попав в полон і знаходився в таборі для військовополонених, де важко захворів. Йому вдалося вибратися звідти, але повністю подолати хворобу І. Рубін не зміг і до кінця життя хворів [31]. Архівні матеріали свідчать, що наприкінці 1941 – на початку 1942 року він повернеться в Київ, продовжить під час окупації навчання в КГМІ [32] і 20 травня 1943 року на “відмінно” захистить дипломний проект [33].

Відомо, що з оточення вдалося вирватись Григорію Брискіну, який в Смілі влаштується працювати в кузню, видаючи себе за цигана. Він буде учасником партизанського підпілля. Його заарештують разом з іншими товаришами і розстріляють [34].

Прорвався з оточення і повернувся до Києва Григорій Булаєвський, який з допомогою однокурсниці Єлизавети Янчевської (після одруження – Краснітська) мав отримати вже підготовлені документи, щоб залишити місто.

Але на місці їхньої зустрічі його побачив студент КГМІ Леонід Соболев, який покликав поліція і разом з останнім здав Булаєвського в поліцію [35]. Як бачимо, зрадники були й серед студентів інституту.

Директор КГМІ Євдоким Горецький під час наступу німецьких військ очолив студентів I-III курсів, які в складі батальйону народного ополчення брали участь в боях під Києвом. Більшість їх (серед них і Горецький) загинула в болотах на лівому березі Дніпра, куди ворог загнав останніх захисників міста, що намагалися відступити на схід.

19 вересня 1941 року німецькі війська увійшли в Київ. Оскільки радянський план евакуації КГМІ не був реалізований, на окупованій території залишилися основні кадри професорсько-викладацького складу і значна кількість студентів, які не були мобілізовані до Червоної Армії. Подібна ситуація склалась і в інших інститутах, а також науково-дослідних установах. За підрахунками “групи уповноважених”, створених за ініціативою Київської міської управи на чолі з головою Олександром Оглобліним, було встановлено, що в Києві на кінець 1942 року залишилося 3 академіки, 180 професорів, 253 доценти, 148 старших наукових співробітників, 80 асистентів [36]. Щодо гідромеліоративного інституту, який відновив свою діяльність, то згідно архівних матеріалів у жовтні-листопаді 1941 р. загальна кількість співробітників становила 40 чол. [37], а на 25 липня 1942 р. – 79 чол. [38]. У списках професорсько-викладацького складу, порівняно з довоєнним, відсутні лише 4 професори: член-кореспондент АН УРСР Георгій Сухомел, який був евакуйований до Уфи і очолив відділ гідромеханічних споруд у гідрологічному інституті [39]; Олександр Душечкін, який буде завідувачем кафедри в Казахському сільськогосподарському інституті [40]; Борис Пишкін, якого мобілізували до Червоної армії та який протягом 1941-1943 рр. буде завідувачем лабораторії науково-дослідного інженерного інституту Червоної армії [41]; Анатолій Огієвський, якого наприкінці червня 1941 року заарештували і він знаходився у Новосибірській в’язниці.

Навчання студентів спочатку не проводилося, але представниками нацистської влади були затверджені наукові теми, над якими працювали вчені інституту під керівництвом професорів Миколи Тюленєва (Сектор осушення), Івана Келля (Енергетичні ресурси вітрів в Україні та їх використання для промисловості та сільського господарства), Сергія Краснітського (Сільськогосподарське водопостачання), Миколи Товстоліса (Керівник групи зрошування), Івана Гапонова (Рибоводне господарство), Миколи Терпугова (Складання карти водосховищ), Олександра Зеленка (Керівник групи фосфоритів) [42]. Крім того, інститут працював над колективною темою “Висушування земель та регулювання річок для господарчого використання меліоративних угідь на Правобережній Україні” [43].

Незважаючи на бомбардування та артилерійські обстріли міста, майже повністю збереглася матеріально-технічна база навчального закладу. За результатами перевірки, здійсненої за завданням відділу ІУ-С водного господарства Генерал-комісаріату, комісія прийшла до висновку про задовільний стан приміщень, навчальних кабінетів, лабораторій та технічної бібліотеки інституту для відновлення занять на усіх курсах і факультетах. Комісія встановила, що необхідно лише замінити труби і засувки в гідротехнічній лабораторії, підключити електроенергію та забезпечити інститут паливом [44]. Крім того, інститут був забезпечений транспортом (грузова машина “Газ” і легкове авто), а також друкарськими машинками “Адлер”, “Ремінгтон”, “Ундервуд”, “Україна” [45].

Таким чином, вивчення документів і матеріалів, котрі стосуються вказаної теми, дають змогу висвітлити різні аспекти діяльності КГМІ в перші місяці після нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз. Інститут спочатку продовжував працювати у звичайному режимі. Студенти проходили практику в різних місцях України, а значна частина їх виконувала завдання Військового відомства. Створювались комісії для прийому кандидатських екзаменів у аспірантів. В той же час відбувалась мобілізація співробітників і

студентів II і III курсів до Червоної армії, а студенти старших курсів, які не підлягали мобілізації, намагались туди потрапити. З наближенням ворога до столиці під керівництвом директора Є.І.Горецького було сформовано батальйон народного ополчення, який опиниться в оточенні. Сталінський режим наприкінці червня 1941 року здійснив арешти так званих “сумнівних” осіб, частина яких підлягала розстрілу. Архівні документи та листи – спогади викладачів та випускників інституту спростовують твердження дослідників про евакуацію і функціонування навчального закладу в Алма-Аті. Крім того, вони свідчать про намагання деяких представників Німеччини на чолі з Райхміністром окупованих східних територій Альфредом Розенбергом використати викладачів інституту, враховуючи їх високий науковий потенціал та знання особливостей, якими відрізнялися різні регіони України. До того ж, збереглася матеріально-технічна база як для наукової, так і для відновлення навчальної діяльності в умовах окупації.

* Учень А.В.Огієвського в монографії про свого учителя нічого не написав ні про арешт, ні про перебування у в'язниці. Можливо, що він не знав, або ж не мав змоги про це написати в радянський період (Див.: Железняк І.А. Анатолий Владимирович Огиевский. Ленинград: Гидрометеиздат, 1973. 88 с.).

** Існує й інша сторінка в біографії Антона Скульбашевського. Він, як заступник головного прокурора Війська Польського, брав активну участь в операції “Вісла”, затвердженні смертних вироків, був причетним до придушення повстанського руху українців на території Польщі та Чехословаччини. На землі останньої українці прийшли, спасаючись від каральних операцій на території Польщі. Займаючи посаду заступника керівника Головного управління інформації Польщі при Міністерстві національної оборони в першій половині 50-х рр. ХХ ст., А. Скульбашевський мав відношення до репресій представників вищого ешелону військового командування Польщі та згідно висновків “Комісії Мазура” визнаний злочинцем. (Див.: Іван Кривуцький. Коротко про акцію “Вісла”//Визвольний шлях. Кн.ІІ (620). Листопад. 1999. С.1319).

Список використаних джерел та літератури

1. Вергунов В.А. Національному університету водного господарства та природокористування – 95 років: момент істини в контексті становлення розвитку вітчизняної науково-освітньої меліоративної справи //Гідромеліорація та гідротехнічне будівництво: міжвідомчий науково-

технічний збірник. Вип.34. Рівне, 2009. С.6-36; Його ж. Відкриття Київського середнього сільськогосподарського гідротехнічного училища у 1915 році – початок 100-літньої історії НУВГП *З історії університетської освіти в Україні: 100-річчя Національного університету водного господарства та природокористування: монографія /За ред. В.М.Грома, В.І.Цибульського. Рівне: НУВГП, 2015. С.6-37*

2. Філіпович Є.О. Дослідження початкового періоду історії та становлення Національного університету водного господарства та природокористування *Вісник НУВГП. 2007. №3(39). Ч.2. С.462-472*; Єва Філіпович, Юрій Філіпович. Дослідження початкового періоду історії Національного університету водного господарства та природокористування (київська та одеська гілки) *З історії університетської освіти в Україні... С.38-54*

3. Валерій Цибульський, Віктор Гром. Штрихи до портретів засновників Київського сільськогосподарського гідротехнічного училища (Б.П.Жерве, В.В.Фармаковський, П.Н. Ришков) *З історії університетської освіти в Україні... С.55-62*

4. Філіпович Є.О. Хроніки Київського інженерно-меліоративного інституту 1930 року. Т.І. Рівне:НУВГП, 2013. 165с.; Її ж. Хроніки Київського інженерно-меліоративного інституту 1931 року. Т.ІІ. Рівне:НУВГП, 2013. 165с.

5. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО). Ф. Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.155, 157, 160, 161

6. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 1994. №1. С.191*

7. Петро Кулаковський. Розстріляні на початку війни *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 1994. №1. С.191-228*

8. ДАРО. Ф. Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.156, 159, 162

9. ДАРО. Ф.Р-1188. Оп.8. Спр.2. Арк.74

10. Див.: Бухарева І., Кулаковський П. Списки громадян, розстріляних органами НКВС у в'язницях міст Києва та Ізмаїла на початку Великої вітчизняної війни (липень 1941) *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2003. №1(20). С.410-439*

11. ДАРО. Ф. Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.149

12. Хільчевський В.К., Соколов В.В., Куций А.В., Куций С.А. До 120- річчя вченого-гідролога А.В.Огієвського (деякі архівні дослідження) *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2014. Т.2(33). С.107*

13. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф.263. Оп.1. Спр.44623. Арк.89-90

14. Див.: Луговский А.Г. Евгений Владимирович Оппоков (1869-1938) *Очерки истории естествознания и техники. 1989. Вып.37. С.117.*

15. Олександр Косовець, Михайло Довгич, Віктор Соколов. Політичні репресії співробітників гідрометслужби УСРР – УРСР у 1930-1940-х рр. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2010. №2(35). С.207-208*

16. Огієвська І.В. Життєвий і творчий шлях Анатолія Володимировича Огієвського *Праці центральної геофізичної обсерваторії*. 2007. Вип.3(17). С.94-95
17. Хільчевський В.К., Соколов В.В., Куций А.В., Куций С.А. Назв. праця. С.107
18. Олександр Косовець, Михайло Довгич, Віктор Соколов. Назв. праця. С.196-202
19. Там само. С.209-211
20. Огієвська І.В., Серебряков О.В., Соколов В.В. Пам'яті Анатолія Володимировича Огієвського (60 роковин від дня смерті видатного українського вченого-гідролога) *Гідрологія, гідрохімія і гідро- екологія*. 2012. Т.1. С.167
21. Там само.
22. Микола Товстоліс. Про Київський гідромеліоративний інститут та мою роботу. *Фонд музею історії НУВГП*. С.119-120
23. ДАРО. Ф.Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.163
24. ДАРО. Ф.Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.173
25. ДАРО. Ф.Р-1188. Оп.8. Спр.108. Арк.179-180
26. Йосип Железняк. Лист від 10.03.1965. *Фонд музею історії НУВГП*. С.32
27. Антон Скульбашевський. Лист від 26.02.1967. *Фонд музею історії НУВГП*. С.274-275
28. Борис Зіглін. Лист від 14.02.1964. *Фонд музею історії НУВГП*. С.235
29. Йосип Железняк. Лист від 10.03.1965 *Фонд музею історії НУВГП*. С.32
30. Там само. С.33
31. Йосип Железняк. Лист від 2.05.1965 *Фонд музею історії НУВГП*. С.310
32. Державний архів Київської області (далі ДАКО). Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.29. Арк. 1, 3, 5
33. ДАРО. Ф.Р-1188. Оп.8. Спр.4. Арк.35-36
34. Йосип Железняк. Лист від 10.03. 1965. *Фонд музею історії НУВГП*. С.33
35. Там само.
36. Верба І. Сторінки історії Української Академії наук в німецькій окупації (кінець 1941- початок 1942 рр.). *Розбудова держави*. 1995. №3. С.45-46
37. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.7. Арк.7
38. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.17. Арк.60
39. Історія Національної академії наук України (1941-1945): Ч.1. Документи і матеріали /Редкол. О.С.Онищенко (відп. ред.) та ін. Київ, 2007. С.59
40. Там само. Ч.2. К.,2008. С.195

41. Особові архівні фонди вчених НАН України в інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського: путівник. Київ, 2017. С.435. [URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/r-0002139](http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/r-0002139) (дата звернення: 17.12.2020)
42. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.9. Арк.1-2
43. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.16. Арк.49
44. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.12. Арк.1-2
45. ДАКО. Ф. Р-2384. Оп.1. Спр.6. Арк.2-6; Спр.8. Арк.2

References

1. Verhunov V.A. (2009) *Natsionalnomu universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia – 95 rokiv: moment istyny v konteksti stanovlennia rozvytku vitchyznianoї naukovo-osvitnoi melioratyvnoi spravy* [95th anniversary of the National University of Water and Environmental Engineering: a moment of truth in the context of the formation of the development of domestic scientific and educational land reclamation] // *Hidromelioratsiia ta hidrotekhnichne budivnytstvo: mizhvidomchyi naukovo-tekhnichnyi zbirnyk* [Hydromelioration and hydraulic engineering construction: interdepartmental scientific and technical collection], i.34. Rivne. pp.6-36; Verhunov V.A. (2015) *Vidkryttia Kyivskoho serednoho silskohospodarskoho hidrotekhnichnoho uchylyshcha u 1915 rotsi – pochatok 100-litnoi istorii NUVHP* [The opening of the Kyiv Secondary Agricultural Hydraulic School in 1915 is the beginning of the 100-year history of NUWEE] // *Z istorii universytetskoї osvity v Ukraini: 100-richchia Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia: monohrafiia* [From the history of university education in Ukraine: the 100th anniversary of the National University of Water and Environmental Engineering: a monograph] / V.M.Hrom, V.I.Tsybul'skyi eds. Rivne. NUWEE. pp.6-37. [in Ukrainian].
2. Filipovych Ye.O. (2007) *Doslidzhennia pochatkovoho periodu istorii ta stanovlennia Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia* [Research of the initial period of history and formation of the National University of Water and Environmental Engineering], Bulletin of NUWEE, 3(39). p.2. pp.462-472; Yeva Filipovych, Yurii Filipovych. *Doslidzhennia pochatkovoho periodu istorii (kyivska ta odeska hilyky)* [Research of the initial period of history of the National University of Water and Environmental Engineering (Kyiv and Odessa branches)] *Z istorii universytetskoї osvity v Ukraini* [From the history of university education in Ukraine] pp.38-54. [in Ukrainian].
3. Valerii Tsybul'skyi, Viktor Hrom. *Shtrykhy do portretiv zasnovnykiv Kyivskoho silskohospodarskoho hidrotekhnichnoho uchylyshcha* [Touches to the portraits of the founders of the Kyiv Agricultural Hydraulic School] (B.P.Zherve, V.V.Farmakovskiy, P.N. Ryshkov), *Z istorii universytetskoї osvity v Ukraini* [From the history of university education in Ukraine] pp.55-62. [in Ukrainian].
4. Filipovych Ye.O. (2013) *Khroniky Kyivskoho inzhenerno-melioratyvnoho instytutu 1930 roku* [Chronicles of the Kyiv Engineering and Reclamation Institute

in 1930]. vol.I. Rivne. NUWEE. 165p.; Filipovych Ye.O. *Khroniky Kyivskoho inzhenerno-melioratyvnoho instytutu 1931 roku* [Chronicles of the Kyiv Engineering and Reclamation Institute in 1931]. vol.II. Rivne. NUWEE. 165p. [in Ukrainian].

5. *Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti* [State Archives of Rivne Region (hereinafter DARO)]. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.155, 157, 160, 161. [in Ukrainian].

6. (1994) *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB* [From the archives of the Cheka–the General Prosecutor's Office of Ukraine–NKVD–KGB]. 1. p.191. [in Ukrainian].

7. Petro Kulakovskiy (1994) *Rozstriliani na pochatku viiny* [Shot at the beginning of the war]. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB* [From the archives of the Cheka–the General Prosecutor's Office of Ukraine–NKVD–KGB]. 1. p.191-228. [in Ukrainian].

8. DARO. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.156, 159, 162. [in Ukrainian].

9. DARO. f. R-1188. 1.8. c.2. sh.74 . [in Ukrainian].

10. See Bukhariyeva I., Kulakovskiy P. (2003) *Spysky hromadian, rozstrilianykh orhanamy NKVS u viaznytsiakh mist Kyieva ta Izmaila na pochatku Velykoi vitchyznianoï viiny (lypen 1941)* [Lists of citizens shot by the NKVD in the prisons of Kyiv and Izmail at the beginning of the Great Patriotic War (July 1941)] // *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB* [From the archives of the Cheka–the General Prosecutor's Office of Ukraine–NKVD–KGB].1(20). p.410-439. [in Ukrainian].

11. DARO. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.149. [in Ukrainian].

12. Khilchevskiy V.K., Sokolov V.V., Kutsyi A.V., Kutsyi S.A. (2014) *Do 120- richchia vchenoho-hidroloha A.V.Ohiievskoho (deiaki arkhivni doslidzhennia)* [To the 120th anniversary of hydrologist A.V. Ogievsky (some archival research)] *Hidrolohiiia, hidrokhimiiia i hidroekolohiiia* [Hydrology, hydrochemistry and hydroecology]. vol.2(33). p.107. [in Ukrainian].

13. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy* [Central State Archive of Public Associations of Ukraine]. f.263. 1.1. c.44623. sh.89-90. [in Ukrainian].

14. See Luhovskiy A.H. Evheniy Vladymyrovych Oppokov (1989) (1869-1938). *Ocherky ystoryy estestvoznaniia y tekhniky* [Essays on the history of natural science and technology]. i.37. p.117. [in Russian].

15. Oleksandr Kosovets, Mykhailo Dovhych, Viktor Sokolov (2010). *Politychni represii spivrobotnykiv hidrometsluzhby USRR – URSR u 1930-1940-kh rr.* [Political repressions of employees of the meteorological service of the USSR - USSR in 1930-1940]. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB* [From the archives of the Cheka–the General Prosecutor's Office of Ukraine–NKVD–KGB]. 2(35). p.207-208. [in Ukrainian].

16. Ohiievska I.V. (2007) *Zhyttievyi i tvorchyi shliakh Anatoliia Volodymyrovycha Ohiievskoho* [Life and career of Anatoly Vladimirovich Ogievsky]. *Pratsi tsentralnoi heofizychnoi observatorii* [Works of the Central Geophysical Observatory]. i.3(17). p.94-95. [in Ukrainian].

17. Khilchevskiy V.K., Sokolov V.V., Kutsyi A.V., Kutsyi S.A. Stated work. p.107. [in Ukrainian].
18. Oleksandr Kosovets, Mykhailo Dovhych, Viktor Sokolov. Stated work. p.196-202. [in Ukrainian].
19. Ibid. p.209-211. [in Ukrainian].
20. Ohiievska I.V., Serebriakov O.V., Sokolov V.V. (2012) *Pamiati Anatoliia Volodymyrovycha Ohiievskoho (60 rokovyn vid dnia smerti vydatnoho ukrainskoho vchenoho-hidroloha)* [In memory of Anatoliy Volodymyrovych Ogievsky (60th anniversary of the death of a prominent Ukrainian hydrologist)]. *Hidrolohiia, hidrokimiia i hidro-ekolohiia* [Hydrology, hydrochemistry and hydroecology]. vol.1. p.167. [in Ukrainian].
21. Ibid.
22. Mykola Tovstolis. *Pro Kyivskiy hidromelioratyvnyi instytut ta moiu robotu* [About Kyiv Hydromelioration Institute and my work]. NUWEE History Museum Foundation. p.119-120. [in Ukrainian].
23. DARO. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.163. [in Ukrainian].
24. DARO. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.173. [in Ukrainian].
25. DARO. f. R-1188. 1.8. c.108. sh.179-180. [in Ukrainian].
26. Yosyp Zhelezniak. Letter dated March 10, 1965. NUWEE History Museum Foundation. p.32. [in Ukrainian].
27. Anton Skulbashevskiy. Letter dated February 26, 1967. NUWEE History Museum Foundation. p.274-275. [in Ukrainian].
28. Borys Zihlin. Letter dated 14.02.1964. NUWEE History Museum Foundation. p.235. [in Ukrainian].
29. Yosyp Zhelezniak. Letter dated March 10, 1965. NUWEE History Museum Foundation. p.32. [in Ukrainian].
30. Ibid. p.33. [in Ukrainian].
31. Yosyp Zhelezniak. Letter dated May 2, 1965. NUWEE History Museum Foundation. p.310. [in Ukrainian].
32. *Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti* [State Archives of Kyiv Region (hereinafter DAKO)]. f. R-2384. 1.1. c.29. sh. 1, 3, 5. [in Ukrainian].
33. DARO. f. R-1188. 1.8. c.4. sh.35-36. [in Ukrainian].
34. Yosyp Zhelezniak. Letter dated March 10, 1965. NUWEE History Museum Foundation. p.33. [in Ukrainian].
35. Ibid.
36. Verba I. (1995) *Storinky istorii Ukrainskoi Akademii nauk v nimetskii okupatsii (kinets 1941- pochatok 1942 rr.)* [Pages of the history of the Ukrainian Academy of Sciences in the German occupation (end of 1941 1941- beginning of 1942)]. *Rozbudova derzhavy* [State building]. 3. p.45-46. [in Ukrainian].
37. DAKO. f. R-2384. 1.1. c.7. sh.7. [in Ukrainian].
38. DAKO. f. R-2384. 1.1. c.17. sh.60. [in Ukrainian].
39. (2007) *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1941-1945): Ch.1. Dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine (1941-1945): Part 1. Documents and materials]. Ed. board O.S.Onyshchenko (Ed-in-Ch.) et al. Kyiv. p.59. [in Ukrainian].

40. Ibid. p.2. K.,2008. p.195. [in Ukrainian].

41. (2017) *Osobovi arkhivni fondy vchenykh NAN Ukrainy v instytuti arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I.Vernadskoho: putivnyk* [Personal archival funds of scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine at the Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky. Guide] Kyiv. p.435. [URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/r-0002139](http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/r-0002139) (date of request: 17.12.2020). [in Ukrainian].

42. DAKO. f. R-2384. 1.1. c.9. sh.1-2. [in Ukrainian].

43. DAKO. f. R -2384. 1.1. c.16. sh.49. [in Ukrainian].

44. DAKO. f. R-2384. 1.1. c.12. sh.1-2. [in Ukrainian].

45. DAKO. f. R -2384. 1.1. c.6. sh.2-6; c.8. sh.2. [in Ukrainian].

Рецензент:

Кучер В.І., д.і.н., професор

Уткін О. І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції

09.04.2021 р.